

BUJI FERENC

AZ UTOLSÓ BEAVATÁS

Czakó Gábor (1942–2024)

2024. FEBRUÁR 21-étől már nem e földi világban folytatja tovább életét az a Czakó Gábor, aki 1970-től csaknem haláláig eleven módon volt jelen a magyar kultúrában, sőt, olyannyira egyedi szerepet töltött be e kultúrán belül, hogy sem elődje nem volt, sem utódja nincs. Azt a típust, amelybe Czakó Gábor tartozott, egyetlen ember képviselte: ő maga. Sokoldalú – irodalmi, művészeti, szerkesztői, nyelvészeti, közéleti, televíziós – megnyilvánulásaira egy olyan személyiség ütötte rá az egység pecsétjét, aki minden területen képes volt a legmélyebb emberi értékeket közvetíteni.

Ananda K. Coomaraswamy, a 20. század egyik kiemelkedő művészettörténésze a modern művész egyik legnagyobb hibájának meghökkenítő módon azt tartotta, hogy „ki akarja fejezni magát”. Miért? Azért, mert amikor a művész kifejezi magát, művein keresztül a maga egyéni problémáit és konfliktusait, gondjait és kétségeit vetíti bele a világba. Túl azon, hogy az ilyen jellegű önkifejezés gyakran a megoldás hamis illúziójába ringatja a művészt, amit ilyen módon kiír magából, azt *beleírja* a világba; ami nem mondhatni, hogy javára válna a világnak. Nos, Czakó Gábor azon kevés írók egyike volt, akinek érdemes volt kifejeznie magát, mert amit kifejezett, azzal nem kevesebb lett a világ, hanem több: harmonikusabb, tisztább, rendezettebb. *Beavatás*-sorozata, mely éveken keresztül futott a Duna Televízión, valójában beavatás volt – Czakó Gáborba: abba, ahogyan ő látta és élte meg a világot.

Aki meg akarja ragadni Czakó Gábor személyiségének magvát, az nem kerülheti meg Hamvas Bélát. Mint ahogy Czakó Gábor sem kerülte meg; ahogy sokakra, akiknek életét magas eszmék és eszmények határozzák meg, akikben megvan a felemelkedés és az önmeghaladás potenciálja, Czakó Gáborra is nagy hatással volt Hamvas. Hamvas volt az, aki Czakó Gábor számára kimondta a kulcsszót – azt a szót, amely lényé legmélyebb alapjával rezonált, s amely egész életét áthatotta: *idill*. Ő mindenekelőtt azt tanulta Hamvastól, amit nélküle is tudott. Hamvas Bélát az idill utáni mélységes vágy mozgatta, de neki magának csak nagyon kevés adatott meg ebből. Czakó Gábornak ellenben megadatott, hogy ezt az idillt ne hiányként, hanem jelenlétként élje meg. Aki ismerte személyesen, aki beszélgetett vele kertjének árnyas diófája alatt egy-két pohár decsi kékfrankos társaságában, az jól tudja, miről beszélek. Valóban, rajta kívül senkivel nem találkoztam, aki az idillt ennyire megélte volna, és aki ennyire képes lett volna arra, hogy környezetét is bevonja a maga világába – nemcsak a körülötte élő embereket, hanem tárgyi környezetét is. Mi az idill? „Idill az, amelyben

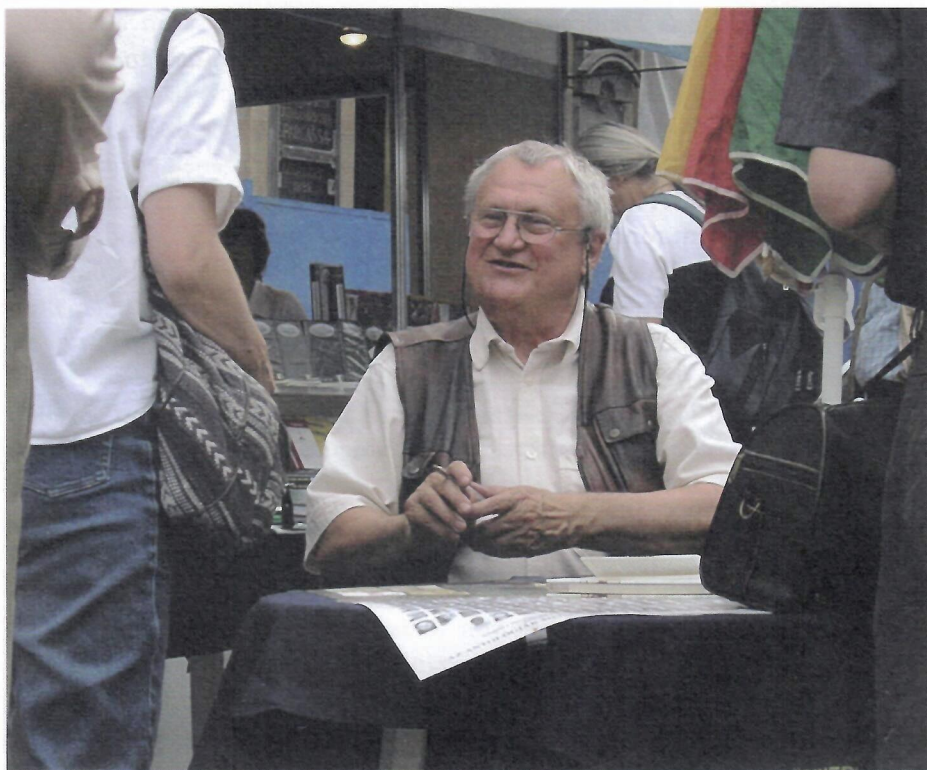
a teremtés vak és sötét tüzének jegében égő lét lágy és tündöklő meleg fénné változik – mondja Hamvas. Ahol a brutális bősületségből gyengéd szelídség ragyog ki.” Ez az idill hatotta át Czakó Gábort, aki bármihez is nyúlt, ezzel a meleg fénnel vonta be azt. A hedonista habzsolja az élet örömeit; az aszkéta megveti őket; az idilli ember számára az élet örömei hitének részét képezik, az isteni áldás megnyilvánulásaiaként tekint rájuk.

Az idill mellett porondra kell hívnunk még egy kardinális hamvasi szót: *derű*. Az idill elválaszthatatlan a derűtől. A derű valamiféle gyermeki nyíltság és egyszerűség, a görcsök és bonyodalmak hiánya. Czakó Gábor még akkor is képes volt megőrizni a maga derűs alapállását, amikor legfőbb ellenfelével, a gazdaságkorral és annak különféle megnyilvánulásaival foglalkozott, legyen az bár a „csereszabatos versenybarbi”. Bármiről is írt, bármilyen viszonyban is volt tárgyával, írását mindig világos tónusok jellemezték. Kicsit mindig fölötte lebegett annak, amit írt: nem engedte, hogy az egyébként sötétebb színárnyalatú tárgya magához húzza, és lelkét megfesse.

És a derű már rögtön kínálja is a továbblépést: ami az egyensúlynak és a harmóniának az idilli világába játékot és vitalitást visz, az a *humor*. Magas szellemi színvonal soha nincsen kiemelkedő humorérzék nélkül. Humor nélkül az ember rabjává válik saját tudásának, belemerevedik önmagába. Czakó Gábor különösen nagy mestere volt a nyelvi játékosságban megnyilvánuló humornak. A gyermeki játékosság nem engedte, hogy a czakói humorba akárcsak halvány sötét pászmák vegyüljenek: humora nem bántott senkit, hanem derűs volt, mint a kék ég. Ugyanakkor képzőművészeti alkotásait, szobrait is áthatotta a humor – és ez már annak az embernek a humora volt, aki magán is tudott nevetni. Az idill, a derű és a humor: ez az a „szentháromság”, amiben Czakó Gábor önmagára ismert Hamvas Béla tükrében.

Czakó Gábor életének és szerteágazó életművének hol látható, hol láthatatlan kötőanyaga mély keresztény hite volt. Ennek a hitnek megvoltak a családi és gyermekkori gyökerei, megvoltak a szokásos kifejeződési formái – például a szertartások szeretete –, de mindenképpen ki kell emelni két olyan vonását, amelyek ugyan szerves módon részei a kereszténységnek, mégis nagyon egyedivé tették a hitét.

Az egyik az „áradó javakkal” kapcsolatos felfogása. Az áradó javak közé három fogalmat sorolt: a jóságot, a szépséget és az igazságot. Mint mondta, olyan ez, mint egy egyenlő oldalú háromszög három oldala. Valójában egyazon valóságról van itt szó, de a háromszög három oldalában egyazon valóság három aspektusáról. Ami pedig ezt a második czakói „szentháromságot” egyben tartotta, az a szeretet. Ezek az áradó javak isteni eredetűek, mert Isten *maga* a Jóság, *maga* a Szépség, *maga* az Igazság, s mindaz, ami az emberi világban jó, szép és igaz, belőle részesülve az. Ezek a javak tőle áradnak a teremtett világ és az ember felé, hogy aztán az ember képességeihez mérten továbbáraszsa

Czákó Gábor a 79. Ünnepi Könyvhéten

őket más emberek felé. Olyan isteni javak ezek, amelyekből minél többet áraszt az ember mások felé, annál több marad neki belőle. Ezzel a konvencionális „hit–remény–szeretet” szentpáli hármásától Czákó Gábor a szentjánosi kereszténység irányába mozdult el. Ma a világ mindhárom fogalom vonatkozásában hiánygazdálkodásra rendezkedett be, amelytől éppen annyira szenved, mint amennyire ragaszkodik hozzá. A jóság helyett mindent a számítás hat át, és az embernek tulajdonképpen folytonos védekező állásba kell helyezkednie, ha nem akar áldozatává válni a legkülönbélebb társadalmi hátsó szándékoknak. Ami a szépséget illeti, a modern ember mindent megtesz annak érdekében, hogy a világ Isten által teremtett szépségét a tudomány és a technika fekete mágijával a „szürke ötven árnyalatában” vibráló betonszürke világgá varázsolja. A művész már nem az isteni *artifex* művét folytatja a maga teremtményi lehetőségein belül; művészete is már régen feladta a szépséget, és annak ürügyével, hogy hűségesen mutassa be a mai világ megtörttségét, valójában ennek a diszharmóniának a kifejeződése. Ami pedig az igazságot illeti, miután az ember az Örök Bölcsesség nagyszerű igazságát egyre kisszerűbb és torzabb igazságokra

cserélte, a Nietzsche és Heidegger által kitaposott ösvényen haladva a legkülönfélébb diszciplínákba beszivárgó posztmodern filozófia immár magának az igazságnak a fogalmát is tagadja. S noha igazság már nincs, hazugság annál inkább van, s hiába figyelmeztetett már évtizedekkel ezelőtt Szolzsenyicin arra, hogy a hazugság pandémiája a társadalom megbetegedtségének egyik fő oka, a magánélettől a közélet legmagasabb szintjéig minden ellenállás nélkül terjedő hazudozás kénsavként roncsolja szét a társadalom egész szövetét. Mindez végső soron a modernitás eredetmítoszából, a mefisztói alkuból fakad, abból, hogy az ember áruba bocsátotta lelkét hataloméért, gazdagságért, élvezetért – nyíltan szembefordulva az evangéliummal: „Mi haszna van az embernek, ha az egész világot megszerzi is, de lelke kárát vallja?”

Czakó Gábor a jóság–szépség–igazság szentháromságával kilépett a vallás, különösen a mai, redukcionista értelemben felfogott vallás szűkös keretei közül, és visszaadta neki eredeti, az emberi társadalom egészét átfogó illetékességi körét. Ebből fakad keresztény következetessége. Azzal, hogy a modern világ számos torz jelenségével találkozva nem nézett félre, mint ahogy azt ma általában az egyházak teszik abbéli igyekezetükben, hogy minél szélesebb körben nyerjenek elfogadást, Czakó Gábornak volt mersze szembesíteni a hagyományos keresztény értékrendet a modern világ számos jelenségével, s megfogalmazni ezek kritikáját.

Czakó Gábor utolsó évtizedében szinte gyermeki lélekkel csodálkozott rá arra, amit egész addigi életében csak eszközként – magától értetődő eszközként – használt, anélkül, hogy figyelme középpontjába állította volna. Talán paradoxnak hat, hogy egy olyan ember fedezte fel a *magyar nyelvet*, aki évtizedeken keresztül mesteri fokon alkalmazta. Aki foglalkozott már nyelvészettel, az tudja: a nyelvészetet csak szenvedélyesen lehet művelni, vagy sehogy. Czakó Gábornál e nagy szenvedélyben az író találkozott a tudóssal, s ami e frigyből született, az talán a szigorú tudományosság szűrőjén nem mindig megy át, viszont annál gazdagabb lehetőséget kínál annak számára, aki a nyelvet nem egy *ad hoc* rendszernek, hanem egy értelmes és szervesen rendeződő egésznek tekinti. A magyar nyelv egészében és részeiben rejlő értelem felfedezése: ez a lényege a czakói nyelvregészetnek. Czakó Gábor Hamvas Bélát követő mestere így maga a magyar nyelv volt: mert a nyelvet nem csak tanítani lehet, de tanulni is lehet tőle.

Ahányszor csak megfordultam Czakó Gáborék óbékási otthonában, mindig érzékelttem, hogy különleges milióbe lépek: a ház ura egy külön világot teremtett maga körül, és minden körülötte élön, sőt minden tárgyon rajta volt az ő félreismerhetetlen szellemi lenyomata. Ha igaz az a megállapítása, hogy „az otthon a személy maga, tárgyakban elbeszélve”, akkor ez az otthon nagyon is megmutatta, ki volt Czakó Gábor, s mennyire szerencsések voltak azok az emberek, akik az „áradó javak” áldásának közepette élhették körülötte életüket.

Szent Mihály megméri a lelkeket (Ifj. Hans Holbein rajza).